

הרב ד"ר דוד זפרני

דוגמה להוראת פרשה הלכית מן התורה מצוות השבת אבידה (ד)

מאמרי הקודמים¹ עסקו בשאלות 1-8, מאמר זה יעסוק בשאלות 9-10. לנוחות הקורא אכתוב שוב את השאלות.
9. מדוע פירט הכתוב: "וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו" וחזר וכלל "וכן תעשה לכל אבדת אחיך"?
10. המבט "אשר תאבד ממנו ומצאתה", לכאורה, מיותר הוא, די היה לכתוב "וכן תעשה לחמורו... לכל אבידת אחיך לא תוכל להתעלם"?
בתשובות לשאלות 9-10, נעסוק בנושא: **אלו מציאות שלו, ואלו – חייב להכריז**.

אלו מציאות שלו ואלו – חייב להכריז

1. שור, שה, חמור ושמלה

בספר דברים פירטה התורה: "לא תראה את שור אחיך, או את שיו... (כ"ב, א), ולהלן: "וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו" (פסוק ג), ומה יעשה? ישיבם לבעליהם. אם דין אחד לכולם, הפירוט למה לי?

1. חלק א' פורסם ב**שמעתין 126** (תשנ"ו), עמ' 78-87; חלק ב' פורסם **שם 128** (תשנ"ז), עמ' 52-59. (בעמ' 52, צריך לתקן במקום שאלה מסי' 4 צ"ל 6); חלק ג' פורסם ב**שמעתין 129-130**, עמ' 36-46.
2. בחלק א', עמ' 81, כללתי שאלות 9-10 תחת הכותרת: רמזות התורה להלכות נוספת עיי' מילים, שלכאורה נראות מיותרות. בעקבות התיקונים שהכנסתי בחלק ב', שבו כללתי את הפטורים מהשבת אבידה, ושהשבת גופו בכלל מצות השבת אבידה; יש עוד לתקן בחלק א'; במקום: "ג) מהם המקרים שבהם התירה התורה לקחת אבידה שיש בה סימן", צ"ל כמו שכתבתי כאן בפנים.

תחילה נשיב למה נכתב שור, שה, חמור ושמלה. התלמוד הבבלי ב"מ כז, ע"א מבאר מה למדנו מפירוט זה:

"אמר רבא, למה לי דכתב רחמנא שור, שה ושמלה? צריכי, דאי כתב רחמנא שמלה, הוה אמינא, הני מילי, בעדים דגופה וסימנין דגופה; אבל חמור בעדים דאוכף, אימא לא מהדרינן ליה? כתב רחמנא חמור, דאפילו חמור בסימני אוכף. שור ושה דכתב רחמנא למה לי? שור דאפילו לגיזת זנבו, ושה לגיזתיו. ולכתוב רחמנא שור, דאפילו לגיזת זנבו, וכל שכן שה לגיזתיה? אמר רבא, חמור דבור לרבי יהודה ושה דאבידה לדברי הכל קשיא."

מדברי רבא למדנו:

א. התורה כתבה שור, כדי להודיענו, שלא רק את השור חייב המוצא להחזיר, אלא הוא חייב להחזיר גם את גיזת זנבו. וממילא נלמד משור, שגם שה צריך להחזיר את גיזותיו, ואם כן למה כתבה התורה שה? על כך אין תשובה: "ושה דאבידה לדברי הכל קשיא".

ב. התורה כתבה חמור, כדי ללמדנו, שהמוצא רשאי להחזיר את החמור, אפילו למי שנותן סימנים באוכף, אף על פי שאינו נותן סימנים בחמור עצמו.

הטעם לכך מסביר התלמוד שם כז, ע"ב: "אוכף לא שאולי אינשי אוכפא, משום דמסקב ליה לחמרא". כלומר, אין דרכם של בני אדם לשאול אוכף, כיוון שאוכף, שאין החמור רגיל בו, עושה לו חבורות. עתה לשאלה, למה כתבה התורה שמלה? תשובה על כך מצאנו במשנת ב"מ פ"ב, מ"ה³.

"אף השמלה היתה בכלל כל אלו [=בכלל "כל אבדת אחיך"], ולמה יצאת [=למה פירטה אותה התורה באופן מיוחד]? להקיש אליה, לומר לך, מה שמלה מיוחדת, שיש בה סימנים ויש לה תובעין, אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז".

סוגיית התלמוד הבבלי ב"מ כז, ע"ב רצתה להוכיח ממשנה זו, שסימנים דאורייתא, שהרי לפי המשנה, התורה כתבה "שמלה" להודיענו שיש להחזירה בסימנים. אולם, התלמוד דחה ראיה זו בטענה: "תנא תובעים איצטריכא ליה, סימנים כדי נסבא". כלומר, התנא של המשנה למד מ"שמלה" רק דבר אחד, שכדי להחזיר אבידה צריך שיהיו לה בעלים, ולא של הפקר; ולחיים הוסיף סימנים, ואין ללמוד מזה שהתורה כתבה "שמלה", שסימנים דאורייתא.

נותר לנו לברר, למה חזרה התורה וכתבה: "וכן תעשה לכל אבדת אחיך". בחז"ל מצאנו שתי תשובות. בספרי נאמר: "אין לי אלא אלו בלבד, שאר אבידה מנין? תלמוד לומר 'לכל אבדת אחיך'⁴. כלומר, לא רק הדברים המפורשים בתורה צריך להחזיר, אלא גם שאר דברים שאינם מפורשים, ובלבד שיהיה בהם סימן.

3. השווה, ספרי פיסקה רכד.

4. שם.

אולם, רבא בבבלי ב"מ לא, ע"א למד ממבע זה הלכה אחרת: "אמר רבא 'לכל אבדת אחיך', לרבות אבידת קרקע". והרמב"ם ניסח הלכה זו כך: "הרואה מים שוטפין ובאין להשחית בנין חבירו או שדהו, חייב לגדור בפניהם ולמונעם, שנאמר 'לכל אבידת אחיך' לרבות אבידת קרקעו"⁵.

נמצאנו למדים, שהמוצא חייב להכריז על אבידה שיש בה סימן, בין שיש בה רוח חיים ובין שאין בה רוח חיים. ועוד זאת למדנו, שהצלת רכוש חבירו הוא בכלל המצוה. כמו כן למדנו, שהמוצא שור צריך להתזיר גם את גיזת זנבו, חמור אפשר להחזיר בסימני אוכף ומ"שמלה" למדנו שצריך להחזיר אבידה שיש לה בעלים ולא של הפקר.

לרמב"ן פירוש יפה לפירוט התורה וז"ל: "והזכיר שה הוא כאבד, ולכך ביאר בכאן, ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך' (פס' ב), ואמר 'וכן תעשה לחמורוי' (פס' ג), שהוא בהמה טמאה, 'וכן תעשה לשמלתוי' (שם) אע"פ שאין השמלה חביבה על בעליה כבעלי החיים, ואין ההפסד בה מצוי כבהם שאפשר שימותו. 'וכן תעשה לכל אבדת אחיך' (שם), מכל כלי ביתו אף על פי שאינן חביבין כשמלתו אשר יכסה בה"⁶. ברור שפירוש זה אינו להלכה, אבל כדברי אגדה בוודאי שיש בו הסבר שונה ממה שהוצע.

2. אשר תאבד ממנו ומצאתה

לכאורה, מבע זה מיותר הוא, שהרי הכתוב לא היה חסר דבר אם היינו קוראים: "וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך לא תוכל להתעלם". בספרי הובאה מחלוקת תנאים בדבר הלימוד ממבע זה, ובתלמוד הבבלי הובאה ברייתא, בה שני התנאים לומדים אותה הלכה ממבע זה.

בבלי ב"מ כז, ע"א	ספרי פיסקה רכז
"אשר תאבד"	"אשר תאבד ממנו"
פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה.	פרט לפחות משהו פרוטה.
רבי יהודה אומר 'ומצאתה'	רבי יהודה אומר 'ומצאת' (!)
פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה."	לרבות פחות משהו פרוטה."

לפי הספרי, ר' יהודה חולק על ת"ק וסובר, שגם אבידה שאין בה שווה פרוטה חייב המוצא להחזירה לבעליה, ולפי הברייתא שהובאה בבבלי, אין ר' יהודה חולק על ת"ק. אביי ורבא נחלקו (שם), בהסבר מחלוקת ת"ק ור' יהודה. לדעת אביי המחלוקת ביניהם היא ב"משמעות דורשיין". כלומר, ת"ק למד שאין מחזירים אבידה, שאין בה שווה פרוטה, מהייתור של "אשר תאבד", ור' יהודה למד מ"ומצאתה"⁷. ולדעת רבא, לפי מסקנת הסוגיא המחלוקת ביניהם היא ב"פרוטה שהוקרה והוזלה וחזרה והוקרה". כלומר, שבשעת האבידה היא הייתה שווה פרוטה, ובטרם שנמצאה לא הייתה שווה פרוטה, ובשעת המציאה שוב

5. הלכות גזלה ואבדה פ"א, כ.

6. דברים כ"ב, א.

7. ראה ספרי מהדורת פינקלשטיין, א"א, עמ' 257 בהערות לשורה 7.

הוקרה ושווה פרוטה. לדעת ת"ק, שלומד מ"אשר תאבד", היות שבשעת האבידה ובשעת המציאה הייתה שווה פרוטה המוצא חייב להחזירה, ולדעת ר' יהודה שלומד מ"ומצאתה", האבידה צריכה להיות שווה פרוטה משעת האבידה ועד שעת המציאה. הלכה זו נשנתה במשנת ב"מ פ"ד, מ"ז: "חמש פרוטות הן... והמוצא שווה פרוטה חייב להכריז". ממבע זה למדנו, אפוא, שאבידה שאין בה שווה פרוטה הרי היא של מוצאה. לפי הברייתא שבבבלי, ת"ק למד מ"אשר תאבד", ור' יהודה למד מ"ומצאתה". לפי זה, אין ת"ק לומד דבר מהתיבה "ומצאתה", ולמה נכתבה? וכן יש להקשות לדעת ר' יהודה, שלומד מ"ומצאתה", למה כתבה התורה "אשר תאבד ממנו"? בשאלות אלה דן התלמוד הבבלי (שם):

"מר [=ת"ק] נפקא ליה מ'אשר תאבד', ומר [=ר' יהודה] נפקא ליה מ'ומצאתה', ולמאן [=ת"ק] דנפקא ליה מ'אשר תאבד', האי 'ומצאתה' מאי עביד ליה? ההוא מיבעי ליה לכדרבנאי, דאמר רבנאי 'ומצאתה' דאתאי לידיה משמע. ולמאן [=ר' יהודה] דנפקא ליה מ'ומצאתה', האי 'אשר תאבד' מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי⁸, מניין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת? שנאמר 'כן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה', מי שאבודה הימנו ומצויה אצל כל אדם [=חייב להחזיר], יצתה זו שאבודה הימנו ואינה מצויה אצל כל אדם. ואידך [=ר' יהודה]? הא דרבנאי מנא ליה? נפקא ליה מ'ומצאתה' (רש"י: "הוי"ז ימירה, משמע ומלאתה כנר). ואידך [=ת"ק]? הא דרבי יוחנן מנא ליה? נפקא ליה 'ממנו'. ואידך [=ר' יהודה]? 'ממנו' לא משמע ליה".

הדין הזה הוא לדעתו של אביי. סיכום הדיון הוא, לדעת ת"ק ההלכות שנלמדו מהמבע "אשר תאבד ממנו ומצאתה" הן: א. "אשר תאבד" – פרט לפחות משווה פרוטה; ב. "ממנו" – לכדרבי יוחנן; ג. "ומצאתה" – לכדרבנאי, דאתאי לידיה משמע. ולדעת ר' יהודה: א. "אשר תאבד" – לכדרבי יוחנן; ב. "ממנו" – לא משמע ליה, אינו דורש שום הלכה מתיבה זו; ג. "ומצאתה" – פרט לפחות משווה פרוטה; ד. "ומצאתה" – ו' יתירה לכדרבנאי. אשר לדברי רבא, כתבנו את מסקנת התלמוד למעלה.

להלכה פסק הרמב"ם, באבידה שאין בה שווה פרוטה: "אבדה שאין בה שווה פרוטה אינו חייב להטפל בה ולא להחזירה"⁹. בהלכה זו לא נחלקו תנא קמא ורבי יהודה. אם האבדה צריכה להיות שווה פרוטה בשעת האבידה ובשעת המציאה, כדעת תנא קמא, או משעת האבידה ועד שעת המציאה, כדעת רבי יהודה; פסק הרמב"ם: "המוצא אבדה שהוא חייב להחזירה, חייב להכריז עליה ולהודיעה למי שאבד לו מין פלוני יבוא ויתן סימנין ויטול. אפילו היתה שווה פרוטה בעת המציאה והוזהר חייב להכריז עליה"¹⁰.

8. מימרא זו של ר' יוחנן הובאה שוב בדף כב, ע"ב, ושם ר' יוחנן אומר משם ר' ישמעאל בן יהוצדק. וכן הובאה בירושלמי ב"מ פ"ב, הל"א משם ר' שמעון בן יהוצדק.
9. הלכות גזלה ואבדה פ"א, יב.
10. שם פ"ג, א. עיין מ"מ, כ"מ ולח"מ.

פסק זה מקורו בדף נה, ע"א: "המוצא אבידה שוה פרוטה חייב להכריז, ואע"ג דזל"¹¹. ועל הלכה זו אין חולק שם, לפיכך הביאה הרמב"ם להלכה. דברי רבי יוחנן מוסכמים על דעת שני התנאים. לפיכך פסק הרמב"ם: "המוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר, שאינו פוסק, אע"פ שיש בה סימן, הרי זו של מוצאה, שנאמר 'אשר תאבד ממנו ומצאתה'. מי שאבדה ממנו ומצויה היא אצל כל אדם, יצאת זו שאבדה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתייאש ממנה"¹².

סיום דברי הרמב"ם: "שזה ודאי נתייאש ממנה", מביא אותנו לדון בשאלה, מאימתי מותר למוצא ליטול לעצמו אבידה, שאין הוא חייב להכריז עליה. הבבלי הביא מימרא של רב זביד משמו של רבא, והירושלמי הביא מימרא של רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן הוצדק. אלא שהירושלמי שואל, בפתיחה למימרא של רבי יוחנן:

"מניין ליאוש בעלין מן התורה? רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק, 'כן תעשה לחמרו' וגו' [=הראיה היא מסוף הפסוק 'וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה'] את שאבוד לו ומצוי לך את חייב להכריז [=מה שאבוד מראובן, וכל אדם אחר יכול למוצאו, המוצא חייב להכריז; שהרי גם ראובן יכול היה למצוא את אבידתו, ולא התייאש ממנה], ואת שאינו שאבוד לו ומצוי לך [=ומה שאינו אבוד רק מראובן, אלא אבוד מכל אדם, כגון אבידה שאין בה סימן, או ששטפה נהר, שבוודאי בעליה התייאשו ממנה, המוצא אבידה כזאת] אין את חייב להכריז".

בבבלי¹³ הובאה מימרתו של רבי יוחנן בהשמטת הפתיחה: "מניין ליאוש בעלין מן התורה". מכאן ניתן להסיק, שהבבלי סבור שייאוש בעלים אינו מקנה למוצא את המציאה מן התורה, אלא מדרבנן. וכך סבורים בעלי התוספות¹⁴.

אולם, עדיין חסרה לנו הגדרה, מתי ידע המוצא אם הבעלים התייאשו שיהיה מותר לו לקחת את המציאה. על כך אומר רב זביד משמו של רבא: "כללא דאבידתא, כיון דאמר 'ווי ליה לחסרון כיס' מיאש ליה מינה"¹⁵ [=אמירת 'ווי ליה לחסרון כיס' מוכיחה שהבעלים התייאשו. ומי שמצא את האבידה לאחר אמירה זו, מותר לו לקחת את המציאה, אפילו שיש בה סימן]. עדיין יש מקום לדון בשאלה כיצד ידע המוצא, אם הבעלים כבר אמרו "ווי ליה לחסרון כיס"? חכמים קבעו שיש אבידות, שאנו יודעים בוודאות שהבעלים התייאשו מהן מיד לאחר שאיבדו את אבידתם. למשל, מי שאיבד מעות, מותר למוצא לקחתן מיד כשמצאן, כי "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה"¹⁶. הסבר להיתר, לקחת את

11. הגהות הגר"א, שו"ע חו"מ רסב, ס"ק א.

12. שם פ"א, י.

13. ראה, למעלה, סמוך להערה 9.

14. עיין, תוספות ב"ק סו, ע"א ד"ה מוצא. השווה תוספות ב"מ כז, ע"א ד"ה מה.

15. בבלי ב"מ כג, ע"א.

16. שם כא, ע"ב. ראה, שם, עוד אבידות שמותר למוצא לקחתן מיד.

המציאה רק לאחר ייאוש בעלים, מצאנו ברשיי: "הואיל ואין להם סימן ניכר אלאושי מיהש, והו לה הפקר"¹⁷. כלומר, יאוש בעלים הופך את המציאה להפקר שאין לו בעלים, ורק במצב זה מותר למוצא לקחתה"¹⁸.

3. לא תוכל להתעלם

לכאורה, גם המבע "לא תוכל להתעלם" מיותר הוא, שהרי בפסוק א כבר נאמר: "לא תראה... והתעלמת מהם השב תשיבם לאחין" ולמה חזר עליו הכתוב? בספרי נאמר: "לא תוכל להתעלם – ליתן עליו בלא תעשה"¹⁹. כלומר, המתעלם מן המציאה, שחייב להכריז עליה, ואינו מטפל בהשבתה עובר בלא תעשה.

רשיי לא הביא את דברי הספרי. והוא פירש גם בפסוק א וגם בפסוק ג אותו פירוש וז"ל: "והתעלמת – כונש עין כחיל אינו רואהו (פס' א), לא תוכל להתעלם – לכנוש עינך כחילו אינך רואה אותו" (פס' ג). והדבר תמוה, שהרי דרכו של רשיי, "שבדרך כלל מבאר רשיי מלה קשה עם הופעתה הראשונה, ובהופיע המלה פעם שניה ושלישית, בפרקים מאוחרים, אין הוא חוזר על פירושו... אבל לכלל זה יש חריגים"²⁰.

רבי דוד ב"ר שמואל הלוי הסביר, מדוע רשיי פירש פעמיים את "והתעלמת" כך: "דכיון שנכתב שניהם אנו לומדים הפירוש מהו האיסור. דאילו כתיב ילא תראה... והתעלמת לחוד, ה"א (הוה אמינא) ילא תראה והתעלמת, אחר שתראה תחילה אין לך להתעלם אחי"כ, אבל אם כובש עיניו ואינו רואה תחילה אין עליך חיוב, קמ"ל ילא תוכל להתעלם דאפילו מתחילה לא ראה כלל חייב לראות שלא להתעלם. ואי ילא תוכל להתעלם, הו"א אפילו אם לא בא כלל למקום שיראה האבידה חייב לילך שם לראות, קמשמע לן ילא תראה וכו' דאין חיוב אלא במקום שיוכל לראות לו ותו לא"²¹.

פירוש זה קשה מהנימוקים האלה: א. אין הוא מיישב, מדוע חרג רשיי מדרכו; ב. גם אם נאמר, שהוא בא לפרש מדוע הכתוב כתב פעמיים "והתעלמת" ו"לא תוכל להתעלם"; עדיין דבריו קשים: 1. המשפט: "דאפילו מתחילה לא ראה כלל חייב לראות שלא להתעלם" סותר את עצמו מיניה וביה, אם לא ראה כיצד הוא חייב לראות? 2. המשפט: "הו"א אפילו אם לא בא כלל למקום שיראה האבידה חייב לילך שם לראות", כיצד יעלה על הדעת דבר זה? ולא זכיתי להבין דבריו.

ב. הערות דיסקטיות

מה מכל זה יובא בפני התלמידים?

נביא בפני התלמידים מה למדנו מהפירוט שור, שה, חמור ושמלה. נסביר להם למה התורה חזרה וכללה "לכל אבדת אחין". גם פירוש הרמב"ן, שהסביר את הפירוט שלא לפי

17. שם, ע"א ד"ה מעות מפורזות.

18. בעלי התוספות ב"ק סו, ע"א ד"ה כיון וד"ה מוצא לא הסכימו עם רשיי.

19. פייסקה רכד.

20. ליבוביץ, נחמה; ארנד, משה, פירוש רשיי לתורה, האוניברסיטה הפתוחה תש"ן, עמ' 56. החריג שנוכר בפנים, אינו מצוי שם.

21. דברי דוד, מהדורת שעוועל, ירושלים תשל"ח, עמ' תקסא.

ההלכה יובא בכיתה. מה למדו חכמים מכל מילה במבע "אשר תאבד ממנו ומצאתה", הן לפי אביו והן לפי רבא, וכן את פסקי ההלכה של הרמב"ם, המוצא אבידה שרשאי לקחתה לעצמו, יטלנה רק לאחר יאוש בעלים. בביאור הכתוב: "לא תוכל להתעלם", נביא את דברי הספרי, אך לא נימנע מלהביא את דברי רש"י, ולהעמידם על הקושי שבדבריו.

כיצד יוצגו הדברים לפנייהם?

נעיין בספר דברים כ"ב, א; ו-ג, איזה פריטים ציוותה התורה להחזיר? שור, שה, חמור ושמלה. האם יש לכם תשובה מדוע פירטה התורה את כל אלה? יש להניח שהתלמידים לא ידעו להשיב. חז"ל למדו מכל פריט הלכה בדיני השבת אבידה. משור הם למדו, שהמוצא חייב להחזיר, לא רק את השור, אלא אפילו את גיזות זנבו. שה, חז"ל לא ידעו למה נכתב, כי אם שור נכתב לגיזות זנבו, בוודאי שצריך להחזיר גם את גיזות השה. מחמור למדו חז"ל, שאפשר להחזיר חמור על פי סימני אוכף. כי אין דרכם של אנשים לשאול אוכף, כיוון שכל חמור רגיל לאוכפו, ואוכף שאינו שלו גורם לו חבורות. משמלה למדו חז"ל, שיש להחזיר אבידה שיש לה בעלים, ולא של הפקר. עיינו ברמב"ן לפסוק א, האם הסברו של רמב"ן מתאים לדברי חז"ל? לא. מהו ההבדל בין פירושו של רמב"ן לזה של חז"ל? חז"ל למדו מכל מילה הלכה, ורמב"ן הסביר מה מיוחד בכל פריט, שלכן ציוותה התורה להחזירו.

לאחר הפירוט, כתבה התורה "וכן תעשה לכל אבדת אחיך", מה רצתה התורה להוסיף על הפירוט של שור, שה, חמור ושמלה? חז"ל למדו מייתור זה, שלא רק הדברים המפורטים יש להחזיר, אלא גם שאר דברים שלא פורטו יש להחזירם לבעליהם אם יש בהם סימן. ורבא למד ממבע זה, שגם אבידת קרקע, כגון מי שרואה מים שבאים להשחית את שדה חברו, מחוייב לעשות הכל כדי להציל את שדה חברו.

בואו נקרא שוב את פסוק ג: "וכן תעשה לחמור וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה". הסברנו מדוע כתבה התורה חמור ושמלה, וכן הסברנו למה נכתב המבע "לכל אבדת אחיך". האם נראה לכם, שיש עוד מבע מיותר בפסוק זה? המבע "אשר תאבד ממנו ומצאתה", לכאורה, נראה מיותר, כי אפשר לקרוא: "וכן תעשה לחמור וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך לא תוכל להתעלם", מבלי שיורגש חסרונו של המבע "אשר תאבד ממנו ומצאתה". אם כן למה נכתב? בבבלי ב"מ הובאה ברייתא, שבה תנאים למדו הלכה ממבע זה. הנה הברייתא לפניכם: "אשר תאבד – פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה. רבי יהודה אומר ומצאתה – פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה".

במה חולקים תנא קמא ורבי יהודה? תנא קמא למד את ההלכה, פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה, מהמילים "אשר תאבד", ורבי יהודה למד אותה הלכה מהמילה "ומצאתה". ואכן כך, הסביר אביו את מחלוקת התנאים. האם בזה מיושבת השאלה שבה אנו עוסקים, דהיינו ייתור המבע "אשר תאבד ממנו ומצאתה"? לא! כי לפי תנא קמא המילה "ומצאתה" מיותרת, ולפי רבי יהודה המילים "אשר תאבד" מיותרות. ולפי שניהם המילה "ממנו" מיותרת. סוגית התלמוד דנה בכך וזו מסקנתה:

לדעת תנא קמא מכל המבע לומדים את ההלכות האלה: א. "אשר תאבד" – פרט לפחות משווה פרוטה; ב. "ממנו" – לכדברי יוחנן²²; ג. "ומצאתה" – לכדרבנאי, דאתאי

22. ראה למעלה סמוך להערה 9. המורה יסביר את דברי רבי יוחנן.

לידיה משמע²³. ולדעת רבי יהודה נלמדו ההלכות האלה: א. "אשר תאבד" – לכדרכי יוחנן, ב. "ממנו" ממילה זו אין רבי יהודה לומד שום הלכה; ג. "ומצאתה" – פרט לפחות משווה פרוטה; ד. מו"קו יתירה של "ומצאתה" הוא לומד את ההלכה של רבנאי. רבא הסביר שמחלוקת תנא קמא ורבי יהודה היא, האם האבידה צריכה להיות שווה פרוטה בשעת האבידה ולא איכפת לנו מה שוויה בשעת המציאה, או שצריכה להיות שווה פרוטה משעת האבידה עד שעת המציאה. תנא קמא שלומד מ"אשר תאבד" סובר, שהאבידה צריכה להיות שווה פרוטה בשעת האבידה, אע"פ שבשעת המציאה אינה שווה פרוטה מחוייב המוצא להחזירה; ואילו רבי יהודה שלומד מ"ומצאתה" סובר, שהאבידה צריכה להיות שווה פרוטה משעת האבידה ועד שעת המציאה.

במחלוקת שבין תנא קמא לרבי יהודה פסק הרמב"ם אותן הלכות שהן מוסכמות על דעת שניהם. בעניין אבידה שאין בה שווה פרוטה, שאין המוצא חייב להחזירה, כלום נחלקו בה? לא! במה נחלקו? מניין למדנו זאת. ואכן הרמב"ם פסק: "אבדה שאין בה שווה פרוטה אינו חייב להטפל בה ולא להחזירה". בעניין שוויה של האבידה בשעת האבידה, במה נחלקו? תנא קמא סובר שצריכה להיות שווה פרוטה בשעת האבידה ובשעת המציאה, ורבי יהודה סובר שצריכה להיות שווה פרוטה משעת האבידה ועד שעת המציאה. הרמב"ם פסק: "המוצא אבדה שהוא חייב להחזירה, חייב להכריז עליה... אפילו הייתה שווה פרוטה בעת המציאה והוזלה חייב להכריז עליה". מקורה של הלכה זו הוא בדף נה, ע"א. גם מימרת רבי יוחנן הובאה להלכה, וכך ניסחה הרמב"ם: "המוצא אבידה בזוטו של ים... שזה ודאי נתייאש ממנה".

מהו יאוש? רב זביד משמו של רבא קובע, שיאוש הוא לאחר שהבעלים אמרו "ווי ליה לחסרון כיס", בזה ביטא המאבד שהוא מפקיר את אבידתו. אמירה זו הופכת את האבידה להפקר, שמוותר לכל אדם לקחתה לעצמו. איך ידע המוצא, שהבעלים כבר התייאשו? חכמים קבעו שיש אבידות, שברור לנו שהבעלים מתייאשים מיד כשהם מרגישים שאיבדו אותן. כגון, כסף מהטעם ש"אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה". ואם ברור לנו שהבעלים נתייאשו, מותר למוצא לקחת לעצמו אפילו אבידה שיש בה סימן. כגון, אבידה ששטפה נהר. רבי יוחנן למד זאת מן הפסוק: "וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה".

נותר לנו עתה לבאר את המבצע האחרון שבפסוקנו "לא תוכל להתעלם". הבה נעיין בפסוק א: "לא תראה... והתעלמת". עיינו בפירוש רש"י ד"ה והתעלמת – "כונש עין כאלו אינו רואה". עיינו גם בפירוש רש"י לפסוקנו ד"ה לא תוכל להתעלם – "לכנוש עיני כאלו אינך רואה אומ". האם יש הבדל בין שני הדיבורים של רש"י? לא! רש"י כאן תמוה, כי בדרך כלל אין דרכו של רש"י לחזור ולפרש עניין שכבר ביארו במקום אחר, ואילו כאן בסמיכות

23. ראה, שם.

24. ראה, למעלה, סמוך להערה 11.

של שני פסוקים חוזר הוא על פירושו. מי מכס יכול לבאר מדוע רש"י חזר על אותו פירוש? בסופו של דבר יאמר המורה, שאמנם יש מי שפירש מדוע חזר רש"י ופירש. ואם ירצה יביא את פירושו של רבי דוד ב"ר שמואל הלוי²⁴. אך גם יעמידם על הקושי שבדבריו. אולם חז"ל פירשו כפל זה באופן אחר, והוא "ליתן עליו בלא תעשה". כלומר, אלמלא שכתבה התורה "לא תוכל להתעלם" לא היינו יודעים שמי שמעלים עינו מהאבידה עובר בלא תעשה.

מהפסוקים שבהם עסקנו-למדנו:

- א. יש להחזיר בעלי חיים לבעליהם, כי יש בהם סימן. והתורה כתבה שור – ללמדנו שגם את גיזת זנבו חייב המוצא להחזיר. תמור – ללמדנו שמחזירים חמור על פי סימני אוכף. שמלה – ללמדנו שמחזירים דבר שיש לו בעלים. וכן כל דבר שיש בו סימן, אע"פ שלא נכתב בפירוש בפסוק.
- ב. אדם חייב להציל את רכוש זולתו.
- ג. יש אבידות שאין המוצא חייב להחזירן: אבידה שאינה שווה פרוטה, אבידה ששטפה נהר אפילו שיש בה סימן.
- ד. מי שמתעלם מן האבידה ואינו מחזירה לבעליה עובר בלא תעשה.